

Kuohuva 1400-luku ja pedon muotokuva

Eva Ahl

Klemetilä, Hannele: *Ritari Siniparta. Gilles de Rais'n tarina*. Atena 2005, 272 s.

1990-luvun keskiaikainnostus ei näy laantu-
van. Keskiajasta kertovasta populaarihistorial-
lisesta kirjallisuudesta on edelleen kova kysyn-
tä. Jos vuosituuhannen vaihteen kiinnostus sala-
tieteisiin, uskontoihin, perversioihin ja väkival-
taan – joka takasi Dan Brownin romaanien men-
estyksen – yhdistetään keskiajan ritariuteen,
satavuotiseen sotaan sekä myytiin Orléansin
neitsyestä, voidaan paketin nähdä hipovan ajan
hermoa.

Tässä lajityypissä Hannele Klemetilän myö-
häiskeskiajan kuohuvassa Länsi-Euroopas-
sa liikkuva teos *Ritari Siniparta* onkin onnistu-
nut kudos, jonka punainen lanka seuraa kirjan
päähenkilön ritari Gilles de Rais'n (1404–1440)
traagista kohtaloa. Lähteinä tähän tietoteokseen
on käytetty monipuolisesti sekä aikalaislähteitä,
kronikoita ja oikeusasiakirjoja että myöhem-
pää tieteellistä ja populaaria kirjallisuutta. Nä-
kökulma on täten kulttuurihistoriallinen, kon-
tekstuaalinen, Foucault-henkinen.

Klemetilä on uudessa teoksessaan siirtynyt
pois pyöveleitten parista (v. 2004 ilmestyi hänen
väitöskirjaansa perustuva teos *Keskiajan pyöve-
lit*, Atena), pysytellen yhä väkivaltaisessa maa-
ilmassa. Tällä kertaa hän on kertonut tarinan
yhden ritarin julmuutta tihkuvasta elämästä.

Klemetilä on onnistunut vangitsemaan ku-
vaamansa ajan uskonnollisuuden, joka oli nä-
kyvästi läsnä ja hyvin merkittävä osa esimer-
kiksi Gilles de Rais'n kohtalossa Ranskan mar-
salkkana. Kirjan otsikko enteilee tiettyä moni-
tasoista lähestymistä päähahmoon: Klemetilän
esittelemien tutkijoiden mukaan on nähty, että
ritarin tarina olisi kytkeyty myöhemmissä sa-
duissa (esimerkiksi *Hanhiemon tarinoissa*) esiin-
tyvään Ritari Siniparran hahmoon. Tämän tur-
vin saduissa on voitu käsitellä seksuaalisuuden
synkkien puolien ja rikollisen toiminnan välisiä
kytköksiä. Nykytutkimus väittää tosin, että sa-
dun pohjana oleva kansantarina olisi tunnettu
jo itse Gillesin aikana.

Sukellus ylimyksen synkkään mieleen

Gilles de Rais'ta kuvaavia teoksia on maailmal-
la paljon, etenkin kansallisen historiankirjoituk-
sen saralla. Nivoutuuhan hänen kohtalonsa lä-
heisesti myytinomaisen Orléansin neitsyen ly-
hyeen elämään ja Ranskan kuohuvaan vaihee-
seen, 1430-luvun alun sotaisiin vuosiin. Kirjan
loppupuolella onkin kokonainen osuus, joka
käsittelee Gillesiä sekä kirjallisuuden että folk-
loristiikan aloilla.

Gillesin tarina on kuitenkin kirjan punai-
nen lanka: tämä ylimystöön kuuluva mies syn-
tyi vuoden 1404 paikkeilla ja peri sittemmin iso-
isänsä laajan omaisuuden. Vuonna 1429 syntyi
hänen ainoaksi jäänyt perijätär, tyttölapsi, jon-
ka jälkeen ritari käytännössä hylkäs vaimonsa.
Gilles liitetään sen jälkeen tiiviisti Kaarle VII:n
hoviin ja tapahtumiin vuosina 1429–1432, jol-
loin hän toimi Jeanne D'Arcin läheisyydessä.
D'Arcin kuoltua Gilles jatkoi jonkin aikaa sotai-
sissa tehtävissään, mutta vuoden 1435 paikkeil-
la juhlistu sotasankari ja maan rikkaimpiin mie-
hiin kuuluvaksi noussut Gilles de Rais vetäytyi
hovista ja politiikasta.

Klemetilä onnistuu piirtämään hyvän ku-
van Ranskan pirstoutuneisuudesta, sisäisistä
vastakkaisuuksista ja hoviveikeilystä satavuo-
tisen sodan varjossa. Keskiajalla eroa ylimyksen
ja tavallisen tallustajan välillä ei voitaisi kuvata
juuri selkeämmin, mutta silti nyanssein.

Ennen kaikkea Klemetilän teos valottaa län-
sieuropalaista myöhäiskeskiaikaa uskonnolli-
suudesta käsin: "Tuon- ja tämänpuoleisen maa-
ilman raja ei ollut läpikäymätön, vaan kommu-
nikaatio oli jopa sangen vilkasta" (s. 88). Myös
Gilles de Rais tunnettiin ajoittain jopa hurska-
na lahjoittajana ajan tavan mukaan: hän perus-
ti Pyhien Viattomien säätiön ja oli tunnettu us-
konnollisuudestaan, peräti mystillisestä kiin-
nostuksestaan. Klemetilä painottaa, ettei tämä
ollut suoranaisesti ristiriidassa esimerkiksi Gil-
lesin harrastaman astrologian kanssa, joka tuol-
loin saavutti monen ylimyksen kiinnostuksen,
jädäkseen sittemmin suosituksi vuosisadoiksi

eteenpäin erityisesti hallitsijoiden piirissä.

Klemetilän mukaan Gilles oli ilmeisen luke-
nut ja sivistynyt mies, joka kartoitti laajaa kirj-
jastoaan – olisikohan hänkin ollut Macchiavel-
lin ihanneruhtinaan tittelin arvoinen? Gillesiä
onkin verrattu monesti Caligulaan ja Neroon.
Vallan turmelema petokin vaikuttaa aina ole-
van sekä apureiden, huijariopportunistien että
lopulta käytyrien ympäröimänä.

Pikku hiljaa kirja avaa toistaan seu-
raavia ovia liittyen Gilles de Rais'n rikolliseen
puoleen: 1430-luvun aikana hän syyllistyi va-
kaviin rikoksiin, joiden takia hän joutui vuon-
na 1440 sekä maallisen että henkisen tuomio-
nistuimen eteen ja lopulta hänet tuomittiinkin
mestattavaksi. Lukuisten silminnäköjien mu-
kaan hän oli harrastanut mustaa magiaa ja alke-
miaa ja näin ollen sotinut Jumalaa vastaan. Ky-
symyksessä ei kuitenkaan ole helppo tapaus:
Klemetilä kuvaakin tuomioistuimen toimintaa
kirjan loppuosassa jännittävän monipuolisesti,
jopa rikosromaanin tavoin.

Lukijan tehtäväksi näyttää lopulta jää-
vän sen päättäminen, millainen henkilö Gil-
les de Rais oli omassa maailmassaan. Tohtisi
sanoa, että kyseessä voisi olla loistava, nykyi-
sen ”suurmiesbiografiainnostuksen” suorana-
inen irvikuva. Kuva narsistisesta ja arrogantis-
ta, mutta samalla sivistyneestä ja urhoollisesta
miehestä piirretty myös traagisena: ritari-ihanne
suhteessa ihanne-ritariin ja toisaalta siis ritarin
irvikuvaan.

Tosin kysymys tästä ”Jekyll/Hyde”-mai-
neesta voisi olla laajemmin keskusteltu, vaikka
se esiintyykin alituisesti läsnä olevana juone-
na teoksessa. Miten voisi tavoittaa esimerkiksi
hänen tekemiensä rikosten 140 todistajaa, onko
olemassa lähteitä heidän tarkasteluunsa? Kle-
mettilä saa lukijan kiinnostumaan aiheesta to-
den teolla.

Keskiaikaisen suurmiehen irvikuva?

Karmivalla tavalla tämä pedon muotokuva on
myös eräs tapa lähestyä tabuja ja peittelyjä, joita
tänäkin päivänä kohdistetaan kuolemaan, kuol-
leisiin ja etenkin seksuaalirikoksiin. Erityisesti
sellaisiin, jotka ovat laadultaan mitä kammotta-
vimpia, yhtä hirveitä kuin jo Gillesin 1400-lu-
vulla tekemät.

Keskiajalla sodomiaksi luettiin kaikki, mikä
ei ollut aviopuolisoiden suvunjatkamiseen tar-
koitettua seksuaalista käyttäytymistä. Klemet-
tilä painottaa, että monia asioita ei tänä päivä-

nä enää katsota rikoksiksi, kuten homoseksuaa-
lisuutta, mutta on hyvä ettei aika koskaan ole
valmis suvaitsemaan pedofiliarikoksia, jossa
jonkinlainen narsistinen ”übermensch” luulee
voivansa kohdistaa halujaan vastentahtoisin
heikompiinsa. Klemetilä kohtelee silti veristä
ritaria oikeudenmukaisesti kuvatessaan tämän
kohtaloa: mies horjui selkeästi synnin ja katu-
muksen välisessä maanpäällisessä helvetissä.
Myöhäiskeskiaikaisen Gillesin syvä uskonnol-
lisuus näkyi jatkuvissa katumusharjoituksissa,
kuoleman- ja jumalanpelossa – kovin inhimilli-
siä tunteita nekin – oman aikansa ilmentyminä.

Klemetilä käsittelee myös homoseksuaa-
lisuuteen liittyvää tabua (Gillesin uhrin olivat
suurilta osin poikalapsia ja hänestä huhuttiin
myös että hänellä olisi ollut aikuisia miespuoli-
sia rakastajia): homoseksuaalisuus koettiin epä-
miehekkääksi piirteeksi – ja tämä olisi sekin ris-
tiriidassa sotasankarin ja ylmyksen roolin kans-
sa. Oli vakava syytös, että esimerkiksi Englan-
nin kuningasta syytettiin homoseksuaaliksi.

Klemetilä käsittelee Gillesin tuskia ja rikok-
sia myös kirkon syntikäsitystä kuten seitse-
mään kuolemansyntiin syyllistymistä vastaan
ja pohtii, kuinka asia kenties koettiin aikalai-
sten mielissä. Myös Gillesin rikkomuksiin lisät-
tiin näit elementtejä.

Kirjaa lukiessa ei voi välttyä pohtimasta kuol-
lemankäsityksiämme nykyisin ja erityisesti suhte-
teessa myöhäiskeskiaikaan. Tämä voidaankin
katsoa eräänlaiseksi rinnakkaiseksi, ja lopulta
paljon tärkeämmäksi, punaiseksi langaksi teok-
sessa. Keskiajalla käsitys kuolleesta ruumista
oli kovin erilainen, esimerkiksi pyhimyksiä pil-
kottiin surutta hyvää tarkoitusta varten eri kirk-
koihin, toisaalta esiintyi myös monenlaisia ajal-
le tyypillisiä tabuja, joita liitettiin kirkonkirouk-
seen joutuneisiin, rikollisiin vainajiin sekä akka-
kuolleisiin ja kastamattomiin lapsiin.

Monipuolinen ja sivistävä teos

Klemetilän tavasta käsitellä päähenkilöä sekä
hänen aikaansa ja paikkaansa tuleekin mieleen
1970-luvun lopulla ilmestynyt populaarihistori-
allinen klassikko, Barbara W. Tuchmanin *A Dis-
tant Mirror* (ilm. ruotsiksi nimellä *En fjärran spe-
gel, det stormiga 1300-talet* 1981, 1994 ja 2003, At-
lantis). Siinä kuvataan Euroopan myrskyisiä
1300-luvun lopun vuosikymmeniä erään toisen
ranskalaisen ritarin ja hänen perheensä kohta-
lon kautta. Jopa teoksen kartoista tulee mieleen
Klemetilän teos. Ehkäpä Ritari Siniparran voisi

näin ollen mieltää jopa Tuchmanin teoksen jatko-osaksi, 1400-luvun kuohuvan vuosisadan alkuvuosikymmenien kuvaajana.

Kirjan kuvitus on rikasta – keskiosassa esitellään osa kuvista myös kokonaisuudessaan ja väreissä – ja liitteet monipuolisia. Kirjallisuuslistan ohessa mainitaan kuvalähteet ja kirjan kronologinen lista auttaa lukijaa, kuten myös lisäkommentein varustetut ja sivistävät viitteet. Faktaruudut tahdittavat myös onnistuneesti

kerrontaa. Teoksen taitto on modernin kevyt ja kirja on helppolukuinen paljosta tietomäärästä huolimatta. Yleisesti ottaen Klemettilän teos on yhtä monipuolinen ja yleissivistävä kuin Tuchmanin kirja, mutta toisaalta helppolukuisempi, sujuvampi ja tuoreempi tuulahdus myöhäiskeskiajan kuohuvasta yhteiskunnasta.

Kirjoittaja on filosofian maisteri ja historian jatko-opiskelija Helsingin yliopistossa.